

– стабілізація гідрологічного режиму геокмплесів ланки знижених ділянок та заплавлених водойм (шляхом покращення водоносності малих річок басейну Росі);

– оптимізація випасання, сінокосіння та рекреації.

Оперативні цілі екологічного менеджменту щодо схилово-терасової групи урочищ:

– оптимізація рекреації (формування оптимальної мережі екологічних стежок та туристичних маршрутів в Михайлівському, Білоцерківському, Сахнівському, Улашівському, Бушівському, Володарському, Томилівському, Кашперівському, Медвинському лісництвах);

– проведення заходів боротьби з ерозією та поверхневим змивом ґрунту (заліснення еродованих схилів посадками *Carpinus betulus* L., *Quercus robur* L.);

– заборона рубок головного користування та обмеження рубок догляду в лісонасадженнях.

Оперативні цілі екологічного менеджменту щодо геокмплесів всієї долини:

– збереження місцезростань рідкісних видів та угруповань та здійснення моніторингу за станом їх популяцій;

– збереження та ренатуралізація рідкісних та типових рослинних угруповань, насамперед лучних та природних лісових;

– раціональне використання рослинних ресурсів (сінокосів, пасовищ, лікарських, харчових, ягідних рослин);

– підвищення рівня екологічної освіти природокористувачів та місцевого населення;

– залучення неурядових громадських організацій та учнівської молоді до вирішення природоохоронних питань (оздоровлення басейнів малих річок, введення рідкісних видів у культуру, насадження водозахисних прибережних смуг);

– забезпечення збереження історико-культурної спадщини (археологічні знахідки мадленської культури часів пізнього палеоліту, черняхівської, зарубинець-

кої культур, поселень бронзового віку, скіфських та сарматських поселень, городищ та курганів часів Київської Русі, дендрологічний парк “Олександрія”, дендропарк в м. Корсунь-Шевченківській, музей Корсунь-Шевченківської битви, літературно-меморіальний дім-музей І.С.Нечуя-Левицького (сmt. Стеблів), пам’ятні місця, пов’язані з перебуванням Тараса Шевченка, Марко Вовчок, Адама Міцкевича) (Федоренко, 1984).

Розробка детального менеджмент-плану є невід’ємною ланкою у впровадженні стратегії оптимізації рослинного покриву. Він має бути створений на основі детального комплексного вивчення (гідрологічного, геологічного, альгологічного, мікологічного, ліхенологічного, бріологічного, зоологічного, агрономічного тощо) екосистем долини.

Література

- Куземко А.А. (2000): Рослинний покрив долини нижньої течії р. Рось та шляхи його збереження. - Укр. ботан. журн. 57 (5): 523-533.
- Куземко А.А. (2001): Особливості антропогенної трансформації рослинного покриву долини річки Рось. - Мат-ли XI з’їзду Укр. ботан. т-ва. Харків. 200.
- Куземко А.А. (2002а): Диференціація геокмплесів долини річки Рось із застосуванням структурно-просторової моделі річково-долинного ландшафту. - Ю.Д. Клеопов та сучасна ботанічна наука. Мат-ли читань, присвяч. 100-річчю від дня народження Ю.Д. Клеопова (Київ, 10-13 листопада 2002 р.). Київ: Фітосоціоцентр. 105-112.
- Куземко А.А. (2002б): Охорона флори і рослинності долини річки Рось. - Укр. ботан. журн. 59 (5): 569-577.
- Куземко А.А. (2002в): Тенденції пасквальних змін лучної рослинності заплави річки Рось. - Укр. ботан. журн. 59 (2): 141-147.
- Природно-ресурсний аспект розвитку України. К.: КМ Academia, 2001. 1-107.
- Протопопова В.В., Мосякін С.Л., Шевера М.В. (2002): Фітоінвазія в Україні як загроза біорізноманіттю: сучасний стан і завдання на майбутнє. Київ: Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України. 1-32.
- Федоренко Н.Я. (1984): Рассветы над Росью: Путеводитель. Днепропетровск: Промінь. 1-63.
- Червона книга України. Рослинний світ. К.: Укр. енциклопедія, 1996. 1-608.

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ В ЧИВЧИНСЬКИХ ГОРАХ (УКРАЇНСЬКІ КАРПАТИ)

І.І. Чорней

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Першими дослідниками флори Чивчин були польські ботаніки Х. Запалович (Zapalowicz, 1889) та Б. Павловський (Pawlowski, 1948). Останній з них у своїй праці “Проблеми охорони рослинного покриву Чивчинських гір” (Pawlowski, 1937) наводить перелік найцінніших у ботанічному відношенні ділянок, які слід взяти під охорону. Б. Павловський поділяє їх на три групи: резервати абсолютної охорони, об’єкти часткової охорони та ділянки, в межах яких слід зберегти традиційні способи використання, не допускаючи їх зміни або меліоративних робіт. Нижче наводимо їх перелік.

І. Резервати абсолютної охорони

Команова-Палениця-Гнетеса – великий резерват

площею 933 га. Б. Павловський зазначає, що першим запропонував надати цій території охоронного статусу гринявський надлісничий Я. Тюркот, який у 1930 р. звернувся до Львівської дирекції державних лісів з пропозицією створити тут резерват. До цінних ботанічних об’єктів на цій території віднесені: торфовища з *Carex paniculata* L. за участю *Saussurea porcii* Degen; найбільший у регіоні масив сосни гірської, який має значення для з’ясування особливостей формування рослинного покриву Чивчин; виходи вапнякових порід на г. Фатія Банулуї та на східному схилі г. Гнетеса; луки на карбонатних субстратах цих вершин; місцезростання низки раритетних видів, зокрема *Heracleum palmatum* Baumg., *Poa balfourii* Parm. (*P. glauca* Vahl.), *Saxifraga*

luteo-viridis Schott et Kotschy, *Centaurea kotschyana* Heuff., *Cystopteris montana* (Lam.) Desv. та інші.

Болото між полонинами Глистувата і Прелуки в межах висот 1370–1410 м н. р. м., де сформувалися великі за площею угруповання з домінуванням *Carex paniculata* і *Festuca porcii* Hack., у складі яких звичайним видом є *Saussurea porcii* і досить часто трапляються *Allium sibiricum* L. та *Iris sibirica* L.

Ділянки гірськоосередкового криволісся на хребті Ротундул, які приурочені до торфових ґрунтів у межах лісового поясу, мають реліктовий характер і становлять інтерес для з'ясування історії формування рослинного покриву в даному регіоні.

Мокринів Камінь – одна з найвищих вапнякових скель Чивчинських гір, дуже мальовнича. Тут зростають такі рідкісні види, як *Ptarmica tenuifolia* (Schur) Schur (*Achillea schurii* Sch. Bip.) та *Elisanthe zawadskii* (Herbich) Klok.

II. Об'єкти часткової охорони

Ладескул (Радескул) – розташований на межі Чивчинських гір, у долині потоку Прелучний у межах висот 1150–1240 м н. р. м. Тут збереглися рештки смереково-букових лісів на верхній межі їх поширення у смужі чистих корінних смерекових лісів.

Виходи вапняків на східному схилі г. Прелуки – місцезростання таких рідкісних видів, як *Erigeron alpinus* L. var. *gracilis* Tav. та *Nigritella carpatica* (Zapal.) Terpner, Klein et Zagulskij (*N. nigra* (L.) Rchb. var. *carpatica* Zapal.). Б. Павловський пропонує встановити тут огорожу з колючого дроту, допускаючи періодично (через рік) випасання худоби або сінокосіння.

III. Об'єкти, в межах яких необхідно зберегти традиційні способи використання

Торфові болота на південному схилі полоники Глистувата в межах висот 1400–1500 м н. р. м., де зростає *Saussurea porcii* у складі угруповань з домінуванням *Carex paniculata* і *Festuca porcii*. Це найбільше за площею місцезростання даного виду у світі.

Болото в урочищі Васильковатий під сідловою Лустон-Попадя на висоті 1440 м н. р. м., де зростає *Carex lasiocarpa* Ehrh.

Болота під Чивчином на схилі південно-східної експозиції в межах висот 1520–1540 м н. р. м. Тут ростуть рідкісні для таких висот рослини, зокрема *Meyanthes trifoliata* L.

Високогірні торфовища на гребені хребта Мокрин та між Лоздуном і Лустоном.

Вапнякові скелі шириною кілька метрів на румунському кордоні над котлом Лоздунським у межах висот 1500–1590 м н. р. м., де росте *Festuca amethystina* L. var. *marmarossica* Zapal.

Скелястий вапняковий схил між Лустоном і Попадею в межах висот 1450–1460 м н. р. м. Тут виявлені *Saxifraga luteo-viridis* та *Minuartia oxypetala* Wolszczak.

Вузька смуга на г. Сулігул уздовж кордону, єдине місцезростання *Thlaspi kovatsii* Heuff.

Вапнякові скелі на східному схилі Чивчина в межах висот 1350–1400 м н. р. м.

Північно-східні вапнякові схили Чивчина в межах висот 1550–1740 м н. р. м.

Скелі на східному схилі Чивчина від 1600 до 1700 м н. р. м.

Вапняковий схил південної експозиції на г. Будичевська на висоті близько 1550 м н. р. м. біля румунського кордону.

Невеликі скелі на південно-східному схилі г. Будичевська на висоті 1550 м н. р. м., де росте *Sedum annuum* L. Крім того, Б. Павловський пропонує взяти під охорону кілька цікавих у ботанічному відношенні ділянок Чивчинських гір, розташованих на території Румунії. На жаль, усі ці пропозиції залишилися нереалізованими у зв'язку з початком Другої світової війни (табл. 1).

У 1960-х рр., в період активізації природоохоронної діяльності в Україні, з'являється низка публікацій С.М. Стойка, в яких наводиться характеристика заповідних об'єктів Карпатського регіону та пропозиції по розширенню мережі природно-заповідного фонду. Вони узагальнені в монографії “Заповідники та пам'ятки природи Українських Карпат” (Стойко, 1966). Зокрема, тут наводиться перелік 15 пам'яток природи і природних резерватів у Чивчинських горах, запропонованих для охорони Б. Павловським (Pawlowski, 1937). Проте в цьому переліку відсутні резервати Команова-Палениця-Гнетеса та на хр. Ротундул, хоча зазначений скельний резерват в ур. Каменець під Прелучним, який розташований на території Румунії.

У 1966 р. виходить книга “Карпатские заповедники”, де провідними дослідниками Карпатського краю охарактеризовані найцінніші природні об'єкти регіону. Зокрема, тут міститься нарис І.В. Артемчука (1966) про одну з ботанічних “перлин” Чивчинських гір – г. Великий Камінь, яка розташована на хр. Чорний Діл, де зазначено про необхідність взяття під охорону цього унікального куточка природи. В додатках до зазначеного видання міститься перелік основних заповідників, резерватів та пам'яток природи Івано-Франківської та Чернівецької областей, але заповідні об'єкти Чивчинських гір тут відсутні.

У кінці 1960-х рр. О.Л. Липа та А.П. Федоренко публікують реєстр-довідник “Заповідники та пам'ятки природи України” (1969), де відмічено, що до нього включені заповідники, ботанічні сади, дендрологічні парки, парки-пам'ятники садово-паркової архітектури та всі ті пам'ятки природи, що вже взяті під охорону держави. В переліку пам'яток природи місцевого значення Івано-Франківської області з території Чивчинських гір наведені: скелі Ластунські (Лоздунські) площею 3,0 га на висоті 1500 м н. р. м.; перевал Лустон-Попадя, торфове болото площею 3,0 га на висоті 1440 м н. р. м.; ур. Лустон-Попадя, скельний резерват (площа і висота над рівнем моря не вказані); ур. Мокринів Камінь, резерват скельної рослинності площею 1,1 га; торфове болото на вершині г. Мокринець площею 2,0 га; ур. Радескул, резерват буково-ялинового пралісу площею 3,2 га на висоті 1200 м н. р. м.;

Таблиця 1.

Території й об'єкти Чивчинських гір, пропонувані для охорони та включені до складу природно-заповідного фонду

Назви ділянок	P37*		C66		A66		Л69		Г69		Г72		О80		П86		П00		С04	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Команова-Палениця-Гнетеса	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Глистувата-Прелуки	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ротундул (криволісся)	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
Мокринів Камінь	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-
Ладескул (Редискул)	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-
Прелуки (вапнякові відслонення)	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Глистувата	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-
Ур. Василькувата	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
Чивчин (болото 1520–1540 м н. р. м.)	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Хр. Мокрин (торфовище)	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
Лоздун-Лустон (торфовище)	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Котел Лоздунський (вапнякові відслонення)	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Лустон-Попада (вапнякові відслонення)	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сулігул (вапнякові відслонення)	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чивчин (скелі 1350–1400 м н. р. м.)	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
Чивчин (скелі 1600–1700 м н. р. м.)	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
Будичевська (скелі, пд. схил, 1550 м н. р. м.)	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Будичевська (пд.-сх. схил, 1550 м н. р. м.)	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Великий Камінь (Чорний Діл)	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+
Чивчин (болото 1570 м н. р. м.)	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Чивчин (болото 1530 м н. р. м.)	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Чивчин (болото 1510 м н. р. м.)	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Гора Венгерка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чивчин (місцезростання <i>Rhododendron myrtifolium</i> , 1500 м)	-	-	myr	ti	foli	um	,	1500	м	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Прелуки (<i>Lerchenfel-dieta flexuosae</i>)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Палениця Середня (<i>Lerchenfeldieta flexuosae</i>)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чивчин (<i>Festuca carpatica</i>)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Жупани	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+
Сарата–1, 2, 3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+
Ротундул (вапнякові відслонення)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
Ур. Товста (пол. Прелуки)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
Ур. Цоркало (пол. Прелуки)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
Ур. Василькова (пол. Прелуки)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
Молочнобратський карстовий масив	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
Білий Потік	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
РЛП “Черемоський”	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
Чивчино-Гринявський заказник	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Ріка Чорний Черемос	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-

* P37 - Pawlowski, 1937, C66 - Стойко, 1966; A66 - Артемчук, 1966, Л69 - Липа, Федоренко, 1969, Г69 - Горбик, Андрієнко, 1969, Г72 - Горбик, 1972, О80 - Охорона природи..., 1980, П86 - Природно-заповідний..., 1986, П00 - Природно-заповідні..., 2000, С04 - Солодкий та ін., 2004; 1 - об'єкти пропонувані для охорони, 2 - об'єкти взяті під охорону.

ур. Ротундул (Ротундул), гірське торфове болото площею 5,4 га з острівцями гірської сосни; скеля в ур. Чивчин у межах висот 1350–1740 м н. р. м. (площа не вказана). Усі ці пам'ятки природи знаходились у підпорядкуванні колгоспів.

В.П. Горбик та Т.Л. Андрієнко (1969) характеризуючи болота Чивчин, крім боліт, що запропонував для охорони в 1937 р. Б. Павловський і які, як вони зазначають, посилаючись на С.М. Стойка (1966), в 1964 р. були оголошені резерватами, пропонують взяти під охорону на г. Чивчин: мезотрофне болото з угрупованнями

формації *Cariceta rostratae* на південному схилі в льодовиковому цирку на висоті 1570 м н. р. м.; цікаве різнотипне болото з угрупованнями цієї ж формації на південно-східному схилі (1530 м н. р. м.); висячі болота на південно-східному схилі (1510 м н. р. м.). Автори зазначають, що необхідно звернути увагу на поліпшення охоронного режиму резерватів у Чивчинських горах, який порушується внаслідок випасу худоби. Це й не дивно, адже всі вони, як зазначено вище, підпорядковувались колгоспам, а колгоспні землі в цьому регіоні в основному використовувались як пасовища.

Таблиця 2.

Структура категорій об'єктів природно-заповідного фонду Чивчинських гір

Категорії об'єктів ПЗФ	1960-ті	1970–1980-ті	1990-ті
Регіональний ландшафтний парк	–	–	1
Заказники, з них:	–	1	4
ландшафтні	–	1	2
гідрологічні	–	–	1
карстово-спелеологічні	–	–	1
Пам'ятки природи, з них:	9	7	8
ботанічні	9	2	2
гідрологічні	–	4	4
комплексні	–	1	2
Разом	9	8	13

Є.М. Брадiс (1969) підкреслює високу цінність боліт полонини Глистуватої, називаючи їх “багатющою живою колекцією різноманітних осок”.

В.П. Горбик (1972) окрім виділених Б. Павловським (Pawłowski, 1937) та С.М. Стойко (1966) ділянок пропонує для охорони наступні: угруповання сосни гірської на г. Венгерка (полонина Палениця), де росте велика кількість *Gentiana punctata* L.; місцезростання *Rhododendron myrtifolium* на південно-східному схилі г. Чивчин на висоті 1500 м н. р. м.; унікальні для Карпат луки формації *Lerchenfeldia flexuosae* на полонинах Прелука та Палениця Середня; наскельні угруповання на г. Чивчин за участю *Festuca carpatica* Dietr.; ділянки боліт на г. Чивчин, що охарактеризовані вище. Разом з тим, він також зауважує, що стан раніше запропонованих для охорони в цьому регіоні резерватів незадовільний, вони не охороняються, і пропонує встановити огорожу довкола них та проводити роз'яснювальну роботу серед полонинників.

У 1970-х рр. кілька заповідних об'єктів створюються на хр. Чорний Діл. Зокрема, в 1972 р. взяті під охорону скелі на вершині г. Великий Камінь, як геологічна пам'ятка природи місцевого значення площею 2,0 га. Рішенням Чернівецького облвиконкому в 1979 р. її територію збільшено до 263,0 га і надано статусу ландшафтного заказника, а Постановою Ради Міністрів України в 1980 р. його оголошено загальнодержавним (Чорней та ін., 2001). У 1979 р. в околицях с. Сарата Путильського району Чернівецької області створено ботанічну пам'ятку природи місцевого значення “Жупани” площею 2,0 га, яка являє собою мальовничу вапнякову скелю серед сінокісних лук з рідкісними кальцефільними видами флори, а також три гідрологічних пам'ятки природи: Джерело Сарата–1, Джерело Сарата–2 і Джерело Сарата–3 площею 0,5 га кожна.

У монографії “Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій” (1980) наведена природоохоронна характеристика затверджених та запроєктованих заповідників, резерватів і пам'яток природи регіону. Л.І. Мілкіна (1980) описуючи заповідні об'єкти Івано-Франківщини відмічає, що Чивчини представлені у природно-заповідному фонді досить слабо. Тут на той

час існували два невеликих скельно-флористичних та чотири болотних резервати: резерват “Чивчин” площею 3,0 га в межах висот 1550–1750 м н. р. м.; пам'ятка природи “Мокринів Камінь” площею 1,1 га; резерват “Ротундул” площею 5,0 га; торфовище на хр. Мокрин площею 2,0 га; болото під сідловиною Лустон-Попада площею 3,0 га на висоті 1450 м н. р. м.; пам'ятка природи “Глистовате” площею 0,5 га. Резерват “Ладескул” площею 3,2 га віднесений автором до Чорногори. Л.І. Мілкіна пропонує розширити мережу природних резерватів у Чивчинах за рахунок скель в ур. Лоздун, урочищ Товста, Цоркало та Василькова на полонині Прелуки та виходів вапняків на полонині Ротундул. У цій же монографії наведена стисла характеристика резервату “Чорний Діл”.

У 1986 р. вийшов новий реєстр-довідник заповідних об'єктів України (Природно-заповідний..., 1986). У цьому переліку з території Чивчинських гір зазначені: гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення “Болото Висяче” площею 0,5 га, створена в 1975 р. на полонині Глистувата; комплексна пам'ятка природи місцевого значення “Камінець” площею 1,0 га, створена в 1980 р. в ур. Мокринів Камінь; ботанічна пам'ятка природи місцевого значення “Редискул (Ладескул)” площею 3,2 га, створена в 1972 р.; ландшафтний заказник загальнодержавного значення “Чорний Діл” площею 263,0 га; гідрологічні пам'ятки природи “Джерело Сарата–1, 2, 3” площею по 0,5 га кожна; ботанічна пам'ятка природи “Жупани” площею 2,0 га.

Таким чином, у складі природно-заповідного фонду України в 1986 р. вже не значаться: болото під сідловиною Лустон-Попада, торфовище на хр. Мокрин, резерват “Ротундул”, резерват “Чивчин” та деякі інші заповідні об'єкти, які наводилися раніше. Причини їх ліквідації невідомі. Залишаються нереалізованими пропозиції В.П. Горбика та Т.Л. Андрієнко (1969) і В.П. Горбика (1972) щодо створення нових пам'яток природи в регіоні. Деякі заповідні ділянки виявилися перейменованими (“Глистувата”, “Мокринів Камінь”) й у результаті вони втратили назви, добре відомі широкому загалу природодослідників. Ще одні (“Болото Висяче”) отримали статус (гідрологічної пам'ятки природи), який не відповідає їх найважливішій природничій цінності (ботанічній).

Дев'яності роки ХХ ст. можна вважати новим етапом розвитку природно-заповідного фонду в Чивчинах (табл. 2). На початку 1990-х рр. А.К. Малиновський (1991) звертає увагу на необхідність охорони угруповань, де зосереджена найбільша кількість рідкісних монтанних видів, які приурочені в Чивчинах до вершин Гнетеса, Палениця, Лостун, Чорний Діл, Прелуки, Ротундул, Сулігул, Чивчин, Будичевська. В цей час на хр. Чорний Діл створюються карстово-спелеологічний заказник загальнодержавного значення “Молочнобратський карстовий масив” площею 20,3 га та комплексна пам'ятка природи місцевого значення “Білий Потік” площею 5,0 га (Солодкий та ін., 2004).

Разом з тим, у зазначений період, з огляду на високу природоохоронну цінність цієї території, висувуються пропозиції про необхідність організації тут велико-

го за площею заповідного об'єкта – заповідника чи національного природного парку (Загальський, Чорней, 1993; Чорней та ін., 1993; Трибун, 1995; та ін.), який став би частиною міждержавного україно-румунського природного резервату. Слід відмітити, що першим звернув увагу на необхідність створення в Чивчинах великого в територіальному відношенні резервата, до складу якого увійшли б усі об'єкти, запропоновані для охорони Б. Павловським, С.М. Стойко (1966).

Першими кроками на шляху реалізації цих пропозицій можна вважати створення в 1997 р. регіонального ландшафтного парку “Черемоський” площею 6555,8 га (Чорней та ін., 2000), ландшафтного заказника місцевого значення “Чивчино-Гринявський” площею 7243,0 га (Природно-заповідні..., 2000), гідрологічного заказника місцевого значення “Ріка Чорний Черемош з прибережної смугою” площею 1740,0 га (Природно-заповідні..., 2000).

Сприятливими в цьому відношенні були кілька обставин. По-перше, це поступове зменшення масштабів лісозаготівельних робіт у регіоні, до майже повного їх припинення в кінці 1990-х рр. По-друге, з розпадом колгоспів занепали й були ліквідовані полонинські господарства (зараз збереглися тільки два з них з невеликою кількістю худоби на Чивчині і Прелуках). Свою роль відіграв і прийнятий у 2000 р. закон України “Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону”.

В результаті створення зазначених заповідних об'єктів до складу природно-заповідного фонду включена більшість ділянок, пропонувані для охорони в різний період. Проте, поза межами заповідних об'єктів залишаються такі цінні в ботанічному відношенні території, як г. Будичевська, полонина Глистувата, болота між Глистуватою й Прелуками й інші.

Таким чином, у процесі розвитку природно-заповідного фонду Чивчинських гір можна виокремити наступні етапи:

– 1930-ті рр. – з'являються перші обгрунтовані пропозиції щодо формування системи природних резерватів з різним режимом охорони, які б забезпечували збереження переважно унікальних у ботанічному відношенні ділянок рослинного покриву Чивчин;

– 1960-ті рр. – привертається увага до пропозицій Б. Павловського й вони частково реалізуються шляхом створення 8 пам'яток природи місцевого значення;

– 1970–1980-ті рр. – обгрунтовується необхідність створення низки нових заповідних об'єктів у Чивчинах, створюються перші заповідні об'єкти загальнодержавного значення, урізноманітнюється структура категорій і, разом з тим, деякі з уже створених ліквідовуються;

– 1990-ті рр. – формування перших великих заповідних об'єктів, які забезпечують комплексну охорону значної частини біологічного та ландшафтного різноманіття Чивчинських гір, висуваються пропозиції щодо створення тут міждержавного природного резервату;

– після 2000 р. – підкреслюється комплексна природоохоронна цінність Чивчин, як одного з природних ядер екомережі Карпат, звертається увага на необхідність надання природоохоронного статусу усій території регіону.

Література

- Артемчук І.В. (1966): “Тайны” Большого Камня. - Карпатские заповедники. Ужгород: Карпаты. 108-111.
- Брадис С.М. (1969): Осоки боліт полонини Глистуватої в Гринявських горах. - Укр. ботан. журн. 26 (3): 91-93.
- Горбик В.П. (1972): Ботанічні об'єкти Чивчинських та Гринявських гір, що потребують охорони. - Мат-ли 6 з'їзду Укр. ботан. т-ва. Ужгород. 133-134.
- Горбик В.П., Андрієнко Т.Л. (1969): Болота Чивчин. - Укр. ботан. журн. 26 (3): 40-44.
- Загальський М.М., Чорней І.І. (1993): Нове місцезнаходження *Nigritella nigra* (L.) Rchb. (Orchidaceae) в Українських Карпатах. - Укр. ботан. журн. 50 (2): 125-129.
- Липа О.Л., Федоренко А.П. (1969): Заповідники та пам'ятки природи України (реєстр-довідник). К.: Урожай. 1-187.
- Маліновський А.К. (1991): Моніторинговий елемент флори Українських Карпат. К.: Наук. думка. 1-240.
- Міліна Л.І. (1980): Ботанічні резервати і пам'ятки природи Івано-Франківської області. - Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. К.: Наук. думка. 142-193.
- Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. К.: Наук. думка, 1980. 1-264.
- Природно-заповідний фонд Української РСР (реєстр-довідник заповідних об'єктів) / Ред. М.А. Воїнствєнський. К.: Урожай, 1986. 1-224.
- Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини. Івано-Франківськ, 2000. 1-272.
- Солодкий В.Д., Білоконь М.В., Королюк В.І. (2004): Природно-заповідний фонд Чернівецької області. Чернівці: Зелена Буковина. 1-56.
- Стойко С.М. (1966): Заповідники та пам'ятки природи Українських Карпат. Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту. 1-143.
- Трибун П. (1995): У високогір'ї Чивчин. - Зелена Карпати. 3-4: 23-25.
- Чорней І.І., Загальський М.М., Смолінська М.О., Королюк В.І. (1993): Стан та перспективи охорони рідкісних видів флори у верхів'ї Білого Черемошу. - Екологічні основи оптим. режиму охор. і використ. прир.-зап. фонду. Тез. доп. міжнар. наук.-практ. конф., присв. 25-річчю Карп. біосф. запов. (11-15 жовтня 1993 р.). Рахів. 70-72.
- Чорней І.І., Коржик В.П., Скільський І.В. та ін. (2000): Природні умови, соціологічна характеристика флори та нарис фауни наземних хребетних регіонального ландшафтного парку “Черемоський”. - Запов. справа в Україні. 6 (1-2): 95-100.
- Чорней І.І., Скільський І.В., Коржик В.П., Буджак В.В. (2001): Заповідні об'єкти Буковини загальнодержавного значення як основа регіональної екомережі. - Запов. справа в Україні. 7 (2): 73-98.
- Pawlowski B. (1937): Zagadnienie ochrony przyrody szaty roślinnej gór Czerwoczyńskich. - Ochrona przyrody. Krakow. 17: 93-100.
- Pawlowski B. (1948): Ogólna charakterystyka geobotaniczna Gór Czerwoczyńskich. - Rozpr. wydz. matem.-przyr. Polsk. Akad. Um. 72 (6): 1-75.
- Zapalowiec H. (1889): Roslinna szata gór Pokucki-Marmaroskich. - Spraw. Kom. Fizjogr. 24: 1-389.